

UDK 37

ISSN 2545 – 4439

ISSN 1857 - 923X

INTERNATIONAL JOURNAL

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE

Scientific Papers

Vol. 28. 1.

SOCIAL SCIENCES

KNOWLEDGE IN PRACTICE

KIJ

Vol. 28

No. 1

pp. 1 - 388

Skopje, 2018

Global Impact & Quality Factor

1.322 (2016)

<http://globalimpactfactor.com/knowledge-international-journal/>

December, 2018

KNOWLEDGE

INTERNATIONAL JOURNAL

SCIENTIFIC PAPERS VOL.

28.1.

December, 2018

December, 2018
INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT

SKOPJE, MACEDONIA

KNOWLEDGE

International Journal Scientific papers Vol. 28.1.

ADVISORY BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Venelin Terziev PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Cezar Birzea PhD, Ljubomir Kekenovski PhD, Veselin Videv PhD, Ivo Zupanovic, PhD, Savo Ashtalkoski PhD, Svetlana Trajković PhD, Zivota Radosavljević PhD, Laste Spasovski PhD, Mersad Mujevic PhD, Nonka Mateva PhD, Rositsa Chobanova PhD, Predrag Trajković PhD, Dzulijana Tomovska PhD, Nedzat Koraljić PhD, Nebojsa Pavlović PhD, Nikolina Ognenska PhD, Baki Koleci PhD, Lisen Bashkurti PhD, Trajce Dojcinovski PhD, Jana Merdzanova PhD, Zoran Srzentić PhD, Nikolai Sashkov Cankov PhD, Marija Kostic PhD

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

Editor in chief

Robert Dimitrovski, PhD

KNOWLEDGE - International Journal Scientific Papers Vol. 28.1.

ISSN 1857- 923X (for e-version)

ISSN 2545 – 4439 (for printed version)

December, 2018

SCIENTIFIC COMMITTEE

President: Academic, Prof. Vlado Kambovski PhD, Skopje (Macedonia)

Vice presidents:

Prof. Robert Dimitrovski PhD, Institute of Knowledge Management, Skopje (Macedonia)

Prof. Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade, Belgrade (Serbia)

Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)

Prof. Mersad Mujevic PhD, Public Procurement Administration of Montenegro (Montenegro)

Members:

- Prof. Aleksandar Korablev PhD, Dean, Faculty for economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolver Hampton, (United Kingdom)
- Prof. Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Prof. Branko Boshkovic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Baki Koleci PhD, University Hadzi Zeka, Peja (Kosovo)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of Law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Cezar Birzea, PhD, National School for Political and Administrative Studies, Bucharest (Romania)
- Prof. Cvetko Andreevski, Dean, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Drago Cvijanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus, College of professional studies in Management and Business Communication, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dimitar Radev, PhD, Rector, University of Telecommunications and Post, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Daniela Todorova PhD, Rector of “Todor Kableshev” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Dean, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola(Macedonia)
- Prof. Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)

December, 2018

- Prof. Fadil Millaku, PhD, Rector, University “Hadzi Zeka”, Peja (Kosovo)
- Prof. Fatis Ukaj, University “Hasan Prishtina”, Prishtina (Kosovo)

December, 2018

□

Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)

- Prof. Halit Shabani, PhD, University “Hadzi Zeka”, Peja (Kosovo)
- Prof. Halima Sofradzija, PhD, University of Sarajevo, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Haris Halilovic, Faculty of criminology and security, University of Sarajevo, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Hristina Georgieva Yancheva, PhD, Rector, Agricultural University, Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Hristina Milcheva, Medical college, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Izet Zeqiri, PhD, Academic, SEEU, Tetovo (Macedonia)
- Prof. Ivan Marchevski, PhD, Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Ivo Zupanovic, PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
- Prof. Ivan Petkov PhD, Rector, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Isa Spahiu PhD, AAB University, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, Podgorica (Montenegro)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO , Bitola (Macedonia) □ Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof. Jelena Stojanovic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forschung und studium, Wien (Austria)
- Prof. Katerina Belichovska, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Krasimir Petkov, PhD, National Sports Academy “Vassil Levski”, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdon University (Bahrain)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (Macedonia)
- Prof. Larisa Velic, PhD, Faculty of Law, University of Zenica, Zenica (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Lujza Grueva, PhD, Faculty of Medical Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Lence Mircevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Ljubomir Kekenovski PhD, Faculty of Economics, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Marusya Lyubcheva PhD, University “Prof. Asen Zlatarov”, Member of the European Parliament, Burgas (Bulgaria)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)

December, 2018

□

- Prof. Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Mihail Garevski, PhD, Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, Skopje (Macedonia)
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Mitko Kotovchevski, PhD, Faculty of Philosophy, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Marija Topuzovska-Latkovikj, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Margarita Bogdanova PhD, D.A.Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Mahmut Chelik PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Marija Mandaric PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Mustafa Kacar PhD, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High Technological and Artistic Vocational School, Leskovac (Serbia)
- Prof. Nadka Kostadinova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Nenad Taneski PhD, Military Academy “Mihailo Apostolski”, Skopje (Macedonia)
- Prof. Nevenka Tatkovic PhD, Juraj Dobrila University of Pula, Pula (Croatia)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
- Prof. Nikolay Georgiev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Nedzat Korajlic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)
- Prof. Oliver Iliev PhD, Faculty of Communication and IT, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Paul Sergius Koku, PhD, Florida State University, Florida (USA)
- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia) □
Prof. Predrag Trajkovic PhD, JMPNT, Vranje (Serbia)
- Prof. Petar Kolev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics, University of Novi Sad, Subotica (Serbia)

December, 2018

□

- Prof. Rade Ratkovic PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
- Prof. Rositsa Chobanova PhD, University of Telecommunications and Posts, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rumen Stefanov PhD, Dean, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Sasho Korunoski, Rector, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Sashko Plachkov PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Sreten Miladinovski, PhD, Faculty of Economics, University of Tourism and Management, Skopje (Macedonia)
- Prof. Snezhana Lazarevic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Stojan Ivanov Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Snezana Stoilova, PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Sandra Zivanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Shyqeri Kabashi, College “Biznesi”, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Trayan Popkochev PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Todor Krystevich, Vice Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Todorka Atanasova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUUniversity , Sofia (Bulgaria)
- Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting, Zagreb (Croatia)
- Prof. Violeta Dimova PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Valentina Staneva PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Vasil Zecev PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Zlatko Pejkov, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljevik PhD, Dean, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)

□

EDITORIAL REVIEW BOARD

Each paper is reviewed by the editor and, if it is judged suitable for this publication, it is then sent to two referees for double blind peer review. After the positive outcome of the double blind peer review process, the paper is published in this journal.

The editorial review board is consisted of 45 members, full professors in the fields 1) Natural and mathematical sciences, 2) Technical and technological sciences, 3) Medical sciences and Health, 4) Biotechnical sciences, 5) Social sciences, and 6) Humanities from all the Balkan countries and the region.

December, 2018

Contents

CONTEMPORARY EDUCATION AND THE CHALLENGES OF THE FUTURE	17
Zhaneta Stoykova	17
CONTRIBUTION OF EDUCATION TO SOCIAL CAPITAL DEVELOPMENT	25
Vojislav Ilić	25
Igor Novaković	25
Slobodan Cvetanović	25
ETHICAL STANDARDS AS FUNDAMENTAL BASIS FOR QUALITY AND ORIGINALITY OF SCIENTIFIC RESEARCH WORK	31 Miodrag
S. Ivanovic	31
Aleksandra Penjisevic	31
THE E-LEARNING PLATFORM AS A BASIS FOR DIDACTICAL DIVERSIFICATION OF TRAINING	41
Ivan Merdžhanov	41
THE ABSORPTIVE CAPACITY OF KNOWLEDGE AND NEW TECHNOLOGIES IN COMPANIES FROM KOSOVO.....	49
Herolinda Murati-Leka	49
THE POSITION AND PERSPECTIVES OF CREATIVE INDUSTRIES IN BALKAN COUNTRIES ..	55
Damaschin Mariana	55
COACHING AS A STRATEGIC MANAGEMENT TOOL	63
Velislava Nikolaeva	63
INTERIM MANAGEMENT: KEY POINTS FOR SUCCESS	69
Şermin Şenturan	69
EXPLORING THE INTERNAL STRENGTHS AND WEAKNESSES OF THE ORGANIZATION	73
Venelin Terziev	73
Marin Georgiev	73
SOURCES OF THE POWER AND THE AUTHORITY OF MANAGERS	79
Vojo Belovski	79
Biljana Todorova	79
KNOWLEDGE IN PRACTICE	85
Ilona Zenker	85
AN EMPIRICAL INVESTIGATION OF SELECTED FACTORS DETERMINING THE LABOUR PRODUCTIVITY IN MACEDONIA	89 Predrag
Trpeski	89
Marijana Cvetanoska	89
THE DETERMINING FACTORS OF THE BRAIN DRAIN IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA AND ITS EFFECTS ON THE ECONOMY OF THE COUNTRY	97
Andrijana Ristovska	97
Marija Magdinceva Sopova	97
Kiril Postolov	97
Saso Josimovski	97
THE IMPACT AND THE ROLE OF THE SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES ON THE EMPLOYMENT IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA	105

December, 2018

Snezana Bardarova	105	
Marija Magdincheva-Shopova	105	
Monika Markovska	105	
Bozhidar Milenkovski	105	
EMPIRICAL ANALYSIS OF THE EFFECTS OF FDI ON THE ECONOMIC GROWTH: CASE OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA	111	
Liza Alili Sulejmani	111	
FDI AS A SOURCE OF DEVELOPMENT CAPITAL	117	
Jovica Palashevski	117	
APPROACH TO THE ANALYSIS OF THE ENTERPRISE’S CAPITAL STRUCTURE	121	
Rositsa Ivanova	121	
EMPIRICAL ANALYSIS OF EFFECTS OF INCOME TAX ON ECONOMIC GROWTH OF WESTERN BALKAN COUNTRIES	129	Luljeta
Sadiku	129	
Merale Fetahi-Vehapi	129	
Murat Sadiku	129	
FINANCIAL CONTROLLING IN THE SYSTEM OF FINANCIAL MANAGEMENT	137	
Petya Yordanova – Dinova	137	
MONETARY POLICY IN SMALL OPEN ECONOMY	143	
Trajanka Makrevska	143	
Gorica Popovska Nalevska	143	
MURABAHA-CONTEMPORARY BANKING TREND WITH LIMITED USAGE IN THE MACEDONIAN FINANCIAL SYSTEM	147	Nada
Petrusheva.....	147	
Metin Akiti	147	
CONTROL AND MAINTENANCE OF THE ACCOUNTING SYSTEMS	153	
Husnija Bibuljica	153	
FINANCIAL CRISIS AND INTERNATIONAL INDEBTEDNESS	159	
Trajanka Makrevska	159	
FINANCIAL MANAGEMENT IN ECONOMIC GROWTH OF TRANSITION COUNTRIES: IN KOSOVO WILL BE SPECIAL	165	
Baki Koleci	165	
THE IMPORTANCE AND THE ROLE OF INTRODUCTION OF ECOLOGICAL ACCOUNTING IN THE FUNCTION OF MANAGEMENT OF ENVIRONMENTAL PROTECTION	171	
Tijana Milanović	171	
Zdravka Petković	171	
Gordana Stojmenović	171	
ADVANTAGES OF FRANCHISE SYSTEM FOR DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP ...	177	
Marina Jovičević Simin	177	
Slobodan Živkucin	177	
OPPORTUNITIES TO INTEGRATE IN BULGARIA THE BEST PRACTICES FROM THE USA MODEL OF PRIVATE ENTREPRENEURSHIP HEALTH INSURANCE SYSTEM	183	
Yordanka Tasheva	183	
ENVIRONMENTAL MODEL OF ENTREPRENEURSHIP IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT FUNCTION WITH GLOBALIZATION CONDITIONS	189	

December, 2018

Jovana Radulović	189
Tijana Milanović	189
Radica Jovanović	189
BIG DATA ADOPTION IN SELECTED COMPANIES OF THE RETAIL SECTOR IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA	195 Dimitar
Jovevski	195
Marina Mijoska	195
Kalina Trenevaska Blagoeva	195
ADVERTISING IN THE CONTEXT OF EMPATHY	201
Kamen Kirilov	201
BRAND AND BRANDING AS IMPORTANT MANAGEMENT PRIORITIES	209
Snezana Ristevska – Jovanovska	209
Marija Magdincheva – Shopova	209
MARKET AND MARKET STRUCTURES OF DIGITAL PRODUCTS	217
Marko Janković	217
Dejan Dimitrijević	217
Raica Milićević	217
THE CONNECTION BETWEEN ADVERTISING MESSAGES WITH DIFFERENT LEVEL OF FEAR AND EMOTIONS ACCORDING TO AGE AND SEX	223
Radica Veljanova	223
DETERMINANTS OF TRANSITIONAL PROCESSES IN MONTENEGRO - GENESIS AND CONSEQUENCES OF MANAGEMENT ASPECT	231
Rajko Novičević.....	231
Nikola Abramović	231
DIAGNOSTICING OF STYLES OF MANAGING IN CONFLICT SITUATIONS	235
Elenica Sofijanova	235
Krume Nikoloski	235
Goran Krsteski	235
THE NEW INTERNATIONAL CHAMBERS OF THE PARIS COURTS – INNOVATIVE WAY FOR RESOLUTION OF COMMERCIAL DISPUTES	241
Ljuben Kocev	241
INDUSTRIAL RELATIONS, POLITICAL DEMOCRACY AND MARKET ECONOMY	247
Krume Nikoloski	247
Vlatko Paceskoski	247
CONCEPTS AND MODELS IN SOCIAL POLICY	251
Venelin Terziev	251
Preslava Dimitrova	251
HOW TO REINFORCE THE SOCIAL PREVENTION	259
Biljana Todorova	259
STAGES IN SOCIAL POLICY DEVELOPMENT	265
Venelin Terziev	265
Preslava Dimitrova	265
SOCIAL POLICY DEVELOPMENT AT THE BEGINNING OF 21ST CENTURY	273
Venelin Terziev	273
Preslava Dimitrova	273

December, 2018

IMPROVING THE EFFICIENCY AND COMPETITIVENESS OF THE ORGANIZATIONS IN THE APPLICATION OF BENCHMARKING	279
Milena Tepavicharova	279
THE OPPORTUNITIES OF GAMIFICATION IN BUSINESS PLANNING TRAINING	285
Borislav Borissov	285
COMMUNICABLE COMPETENCE AND MANAGEMENT OF CONFLICTS IN THE HEALTH MANAGER'S ACTIVITY.....	291
Nikola Georgiev	291
FINANCIAL ASPECTS OF HEALTH PROTECTION	297
Slobodan Cvetanović	297
Sretko Ribac	297
Danijela Despotović	297
FINANCIAL STATEMENTS IN HEALTH CARE	305
Igor Tanturovski.....	305
ANALYSIS OF CONDITION AND POSSIBILITIES FOR IMPROVING OF FINANCIAL MANAGEMENT OF HEALTHCARE IN BULGARIA	309
Stoyanka Petkova - Georgieva	309
Yordanka Tasheva	309
ORGANIZATIONAL DEVELOPMENT STRATEGIES	315
Venelin Terziev	315
Marin Georgiev	315
REGIONAL POLICY IN REPUBLIC OF MACEDONIA IN CONTEXT OF EU INTEGRATION POLICIES	323 Marija
Karaeva.....	323
Savo Ashtalkoski	323
Slavcho Chungurski	323
TRANSITION ECONOMIES PROBLEMS WITH SPECIFIC FOCUS ON DEALING WITH SCALE OF CORRUPTION: CASE STUDY – KOSOVO	329
Ariana Xhemajli	329
MANAGEMENT IN BUSINESS	335
Blerim Shehu	335
WORKING CONDITIONS AS MOTIVATION FOR EMPLOYEES	341
Hava Qarri	341
Jusuf Fejza	341
THE PROFILE OF A LEADER AND HIS LEDERSHIP	345
Ali Hajro	345
THE MEANING OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP FOR DEVELOPMENT OF LOCAL SELF-GOVERNMENT.....	351
Sandra Risteska	351
INNOVATIONS IN BULGARIAN ENTERPRISES	357
Rositsa Chobanova	357
INNOVATIONS AS NEW COMBINATIONS IN TOURISM	367
Deyan Andreyevic	367
Daryan Boykov	367
Snežana Mitić.....	367

December, 2018

TOURISM AS A COMPOSITION OF ECONOMIC SCIENCES AND THE ECONOMIC PROCESS	371
Vladimir Kitanov	371
TOURISM, AN OPPORTUNITY FOR THE INTEGRATION OF THE CROSS-BORDER REGION “STRUG-GOLLOBORD”	375
Artan Lila	375
MOUNTAIN TOURISM AS A OPPORTUNITY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TETOVA MUNICIPALITY	379 Hisen
Xhemaili	379
Agron Nuhiu	379
NATURAL CONDITIONS AS POTENTIAL TOURISM VALUES IN THE REPUBLIC OF KOSOVO	385 Bedri
Millaku	385
Adem Dreshaj	385
Afrim Selimaj.....	385

December, 2018

INDUSTRIAL RELATIONS, POLITICAL DEMOCRACY AND MARKET ECONOMY

Krume Nikoloski

Faculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia, krume.nikoloski@ugd.edu.mk **Vlatko Paceskoski**

Faculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia, vlatko.paceskoski@ugd.edu.mk

Abstract: Industrial relations as a system in economic and social relations transfer those principles that are practiced in a market economy and political democracy. Political democracy, market economy and industrial relations are inseparable. None of these three systems can achieve its real goals if the other two systems fail to achieve theirs. Simply, but also complex, there can be no political democracy and a market economy if there is no efficient and functional system of industrial relations.

Keywords: Industrial relations, political democracy, market economy, system

ИНДУСТРИСКИТЕ ОДНОСИ, ПОЛИТИЧКАТА ДЕМОКРАТИЈА И ПАЗАРНАТА ЕКОНОМИЈА

Круме Николоски

Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, krume.nikoloski@ugd.edu.mk

Влатко Пачешкоски

Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, vlatko.paceskoski@ugd.edu.mk

Апстракт: Индустриските односи како систем во економски и општествени односи ги пренесуваат оние принципи кои се практикуваат во пазарната економија и политичката демократија. Политичката демократија, пазарна економија и индустриските односи се неделиви. Ниту еден од овие три системи не може да ги постигне своите вистински цели ако другите два системи не ги постигнуваат своите цели. Едноставно, но и комплексно, не може да има политичка демократија и пазарна економија доколку не постои ефикасен и функционален систем на индустриски односи.

Клучни зборови: Индустриски односи, политичка демократија, пазарна економија, систем

1. ВОВЕД

Индустриските односи се составен дел на модерниот социјално економски систем. Тие како систем во економски и општествени односи ги пренесуваат оние принципи кои се практикуваат во пазарната економија и политичката демократија и особено, тоа се принципите на слободата, плурализмот и вклученоста на работниците и работодавачите при одлучувањето за прашања кои директно ги засегаат. Во услови на пазарна економија дејствуваат различни субјекти со различни економски интереси, различни корелации и односи. Состојбите на конфликти, спорови и недоразбирања се решаваат и регулираат по пат на законодавно право од областа на работните и осигурителни односи. Во законот се поставени општите правила на кои сите субјекти треба да се придржуваат и да подлежат под закана за санкција, но тоа често е воопштено, односно се случува на мнозинство правата да им бидат скратени. Од аспект на политичката демократија, владата раководејќи се со идеите на либералниот капитализам во најмала можна мерка ги регулира бизнис условите (каде што може не се меша туку остава самиот бизнис да ги реши спорните ситуации). Во однос на индустриските спорови и нивно решавање државата треба да создаде систем на индустриски односи, особено во појавата на работничките конфликти. Во однос на ова работничките конфликти се основна причина за појавата на индустриски односи. Индустрискиот напредок е невозможен без соработка на работните и хармонични односи. Факт е, не може да има ефективен систем на индустриски односи ако нема политичка демократија и пазарна економија. Истовремено со тоа тие придонесуваат за развојот на политичката демократија од аспект на привлекување на работниците, директно или

December, 2018

преку нивните организации, во активностите за развој и / или спроведувањето на економската и на социјалната политика, како и при одлучувањето за прашања кои ги засегаат непосредно .

2. ИНДУСТРИСКИТЕ ОДНОСИ, ПОЛИТИЧКАТА ДЕМОКРАТИЈАТА И ПАЗАРНАТА ЕКОНОМИЈА

Светската практика покажува дека политичката демократија, пазарна економија и индустриските односи се меѓусебно поврзани. Ниту еден од овие три системи не може да ги постигне своите вистински цели доколку другите два системи не ги постигнуваат своите цели.

На ниво на фирма или организација на поделба на работните процеси на функции кои содржат сродни активности присутен е во сите теории за менаџмент, без разлика на тоа со кое име се означува функцијата на управување и раководење. Ваквите работни активности се поврзани со управување на работните и осигурителни односи. Тие се процесот на соработување со вработените кои ги претставува синдикатот. Организациите најчесто претпочитаат нивните вработени да не се здржуваат во синдикати бидејќи синдикатите ја ограничуваат слободата на управување што е тотално спротивно на конвенциите и препораките на Меѓународната организација на трудот. Затоа целта на колективното договарање е да постигне подеднаков успешен работен договор и за управувањето и за синдикатот. Договорот содржи согласност за прашања како што се платите, часовите, условите за вработување, унапредувањата, отпуштањата, дисциплинат, надоместоците, одмор прекувремена работа и друго. Парадоксот во Република Македонија е што во приватните и странските фирми непостои синдикално зджување, а уште повеќе што овие фирми не се законски образани да го исполнат правото на работниците да си ги заштитат своите интереси. И затоа, се врши класична експлоатација на работничката класа. Зошто? Затоа што нема систем на индустриски односи и работните конфликти меѓу менаџментот и ангажираните работници во индустриските фирми се решаваат во судовите, односно не се решаваат. Во случајов не постои ни законско решение за уредување на индустриските спорови и конфликти.

Потенцирам, индустриските односи, пазарната економија и политичката демократија се три главни столба на современиот општествен поредок, на современиот општествен, политички, економски и социјална систем. Навистина современиот индустриски односи се резултат од развојот на политичката демократија и се незамисливи без неа. Во исто време, сепак, тие можат да се разгледуваат и како еден од факторите кој го ограничуваат полето на политичката демократија, бидејќи при договор меѓу субјектите за одредени прашања и проблеми кои се предмет на дискусија во системот на индустриски односи секогаш, се "прави реверанс" на одредени групни интереси. Ова може да се случи само за сметка на други групни интереси, а понекогаш и за сметка на општите национални интереси. Оваа контрадикција или противречност меѓу индустриските односи и политичката демократија обично, како што ни покажува светската практика, не доведува до сериозни прашања и проблеми во јавниот, политичкиот, економскиот и социјалниот систем на релевантните субјекти.

Се смета за природна потреба и компромис неопходен за зачувување на социјалната стабилност во секоја земјата. На сето ова неопходно е да се додаде доминантно разбирање дека доколку учеството на работниците и работодавачите во донесувањето одлуки за прашања кои влијаат врз нив, тогаш многу ретко предизвикуваат проблеми за политичката демократија. Имено, ваквите проблеми неизбежно се јавуваат кога овие организации не учествуваат или не соодветно ги застапуваат интересите на работниците или интересите на работодавачите во тој процесот. Со други зборови, не може да има политичка демократија и пазарна економија доколку не постои ефикасен и функционален систем на индустриски односи.

Политичката демократија е зголемена во поголем број на развиени држави, така што човековите права достигнале ниво потребно за афирмација на поединецот и работниците и служителите. Со тоа променети се односите на работодавач - работник, со што е зголемена општествената одговорност и постигнувањето на заедничките цели во фирмата или организацијата. Во Македонија, односите работодавач – работник се максимално запоставени. Исто така, станува јасно дека покрај поединечните економски интереси, постојат и општи интереси, потоа и општествени и етичкото огнесување кои исто така неопходно е да се негуваат за да може општеството да напредува понатаму. Но, повторно сето ова не е случај со Македонија затоа што не постои интерес за создавање на структура на модерен индустриски односи. Имено, од структурна гледна точка модерните индустриски се разгледуваат и како: систем од принципи, правила, правни норми, институции, организации, барања, процедури, овластувања, инфраструктура и институционална рамка за спроведување на интеракцијата

December, 2018

или взаимното дејство помеѓу учесниците во нив претставници на државни органи, организациите на работниците и организациите на работодавачите, како и односи помеѓу работниците, и работодавачите.

Владата, по пат на законска регулатива, ги поставува основните правила по кои би се согледала функционалноста на бизнисот, и истовремено да ги сакционира сите оние фирми кои не ги почитуваат истите правила. Во Македонија, државата нема создадена ниту механизам за контрола и почитување на колективните договори од страна на бизнисот, односно фирмите. Нема механизам на контрола, нема механизам на санкција. Повторно, парадоксално е, што од една страна Владата на новите странски инвестиции им нуди услови на ниски даноци, ги субвенционира фирмите и на располагање има нуди и евтина работна сила со цел да создаде повеќе работни места, но од друга страна, ги влошува условите за работа, платата е под нивото на достоинство, а вработените живеат на работ на сиромаштија, односно не можат да си ги задоволат елементарните човекови потреби. Недостасуваат информации за фирмите и нивната инвестиција во однос на работната сила и улогата на синдикатите, ниту пак работниците се информирани под кои услови ќе работат.

Основната цел на современите индустриски односи е да се постигне оптимална рамнотежа помеѓу економските и социјалните интереси на субјектите и нивните учесници, меѓу економските и социјалните императиви во разработката и спроведувањето на економските и /или социјалните политики, регулирањето на трудот, работните односи и социјалната сигурност, како и подигнување на животниот стандард на работниците и членовите на нивните семејства. Оваа рамнотежа, во секоја земја којашто ги практикува индустриските односи е предуслов за: зачувување на социјалниот мир, и постигнување на посакуваната социјална стабилност во земјата. Само на овој начин можеме да разговараме за цивилизирано и одговорно општество. Во овој контекст, клучни се вработените, односно работниците во различни форми на бизнис организација. Правата на вработените денес се од голема важност, заради: растењето на технолошкиот ризик, инвазијата на компјутерите, професионалците со различен степен на лојалност и заради мобилноста на вработените. Законските права на вработените се резултат на специфични закони или статути усвоени од страна на одредена држава или локална власт. Со тоа вработените добиваат одредени законски права, какви што се еднаквите можности за вработување, колективните договори безбедност на работното место. Во однос на правата и обврските на вработените тука се и договорните права и договорите за работа и друго. Клучните права на вработените се: да не бидат отпуштени без причина, право на еднаков третман и слобода на говор. Тука се и правата: на приватност на работно место и правото на здравје, интелектуална сопственост, арбитража и друго со цел да се избегне дискриминацијата по било кој однос.

Од една страна бизнис елитата на Владата гледа како на препрека, односно некој кој одолговлекува и неефикасно се однесува. А од друга страна бизнис елитата има свој лоби групи во телата на владата преку кои сакаат инастојуваат да ги реализираат нивните интереси. Функционалноста запира доколку и бизнис елитата се занимава со креирање на политика. Како и да е државата и бизнисот имаат спротставени интереси, но сепак тие се меѓусебно поврзани во функционирањето на социјално-економскиот систем. Секогаш е запоставена улогата на синдикалните организации. Сепак, индустриските односи се тие кои овозможуваат правна рамка за реализирање на овие спротставени интереси преку постигнување на компромис. Во однос на ова една од најконтроверзните интервенции на државата во бизнисот е директната регулација, која најчесто се согледува во контрола на природните монополи и негативните екстерналии и во реализација на социјалните цели кои Владата ги постигнува со правото на регулација.

Не постои контрадикција помеѓу индустриските односи и пазарната економија. Зошто? Затоа што постои заедничко разбирање дека индустриските односи се незамисливи без пазарна економија. Во исто време, сепак, главните последици на современите индустриски односи се јавуваат со државната интервенција во економската и социјалната сфера, обично под притисок на организациите на работниците и / или на работодавачите, кој треба да се прилагоди, на одреден начин и во одреден степен, дејството на пазарните сили во дадениот момент, на даденото место и при дадените услови, па да се неутрализираат социјалните негативи на економскиот развој и да се постигнат одредени економски и/или социјални цели. Оваа контрадикторност меѓу принципите на пазарна економија и индустриските односи обично се смета за природна социјална корекција на невидливите пазарни сили кога пазарните механизми не успеваат и, истовремено, како важен услов и претпоставка за ефикасно функционирање на пазарната економија во современи услови.

December, 2018

3. ЗАКЛУЧОК

Потребно е, во Р. Македонија да се создадена систем на економски и општествени односи коишто ќе ги пренесуваат оние принципи и правила кои се практикуваат во пазарната економија и политичката демократија и особено, тоа се принципите на слободата, плурализмот и вклученоста на работниците и работодавачите при одлучувањето за прашања кои директно се поврзани со економските и социјалните проблеми. За да има политичка демократија и пазарна економија, тогаш треба постои ефикасен и функционален систем на индустриски односи. Се додека нема таков систем нема да има ниту политичка демократија и пазарна економија.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Befort, Stephen F, Budd, John W. (2009). *Invisible Hands, Invisible Objectives: Bringing Workplace Law and Public Policy into Focus*. Stanford, California: Stanford University Press.
- [2] Farnham, David (2008). "Beatrice and Sidney Webb and the Intellectual Origins of British Industrial Relations". *Employee Relations*.
- [3] Green, G.D. (1994). *Industrial Relations Text and Case Studies*. U.K: Pitman Publishing..
- [4] Kaufman, B.E. (2010). "The Theoretical Foundation of Industrial Relations and its Implications." *Industrial and Labour Relations Review*. Vol.64, Issue1, pp.73-108.
- [5] Kelly, J. (1998). *Rethinking Industrial Relations: Mobilization, Collectivism, and Long Waves*. London: Routledge.
- [6] Otopo, D. (2000). *Industrial Relations: Theory and Controversies*. Lagos: Malthouse Press Ltd. [7] Rose, E.D. (2008). *Employment Relations*. London: Pearson Education Ltd.
- [8] Salamon, M. (2000). *Industrial Relations Theory and Practice*. London: Pearson Education Ltd.
- [9] Whalen, Charles J., ed. (2008). *New Directions in the Study of Work and Employment: Revitalizing Industrial Relations as an Academic Enterprise*. Cheltenham, Eng.